

Wording van de Hemme, het groot uithof van de Duinenabdij te Ramscappelle (Nieuwpoort).

De periode, gedurende dewelke de Cisterciënzerabdij van Duinen ontstond, t. w. het begin der twaalfde eeuw (1), is nog de tijd van het zoogenaamde gesloten economisch stelsel. Het grondbezit is nog steeds de voornaamste vorm van rijkdom. De vruchten van de akkers, het vee, de visschen moeten in het onderhoud der bevolking voorzien en ook de middelen geven, om hetgeen niet ter plaats kan voortgebracht worden, aan te schaffen. Ieder menschengroeping, 't zij dorp of klooster, is een afgebakend economisch centrum. Ter plaats moet zooveel mogelijk alles opgedaan worden. Men legt er zich dan ook op toe om meer en meer land te bebouwen, bosschen te ontginnen en moerassen droog te leggen, om die in opbrengend land om te scheppen. Dit gold van de Benediktijnkloosters, dit drong zich nog meer op aan de nieuwe orde der Cisterciënzers, om wille van den geest van die nieuwe inrichting. De hervormers van Citeaux wilden immers dat het punt van den regel dat handarbeid voorschreef, letterlijk zou opgevat worden, en dat dus een groot deel van den dag zou besteed worden aan het werk op het veld en in de werkplaatsen (2). Opdat de monniken een afgezonderd leven zouden leiden en de misbruiken zouden vermeden worden die in menige Benediktijnabdij

(1) *Biehorf*, 1925, t. XXXI, bl. 217-221.

(2) Zie o. m. M. ENGLISH, *De Cisterciënzerhervorming*. — *Biehorf*, 1911, t. XVII, bl. 289 en vv.; D. U. BERLIÈRE, *L'ordre monastique des origines au XIIe siècle*. Paris, 1921. 2e éd., p. 253 ss. Bij dezen auteur, boekenschouw over de economische geschiedenis van de orde, bl. 274-5.

gesloopen waren, doordat ze midden of dicht bij een stad gelegen was, hielden de Cisterciënsers eraan — in den beginne althans — hunne kloosters op te richten in afgelegen plaatsen. Niet zelden was het in een bosch, omstandigheid die aanstonds harden handarbeid vereischte.

De abdij van Duinen werd, waarschijnlijk in 1128, in de duinen zelf, een afgelegen en weinig vruchtbare streek opgericht (1). De abdij dankt ten anderen aan die omstandigheid haar naam (2).

Eenmaal gevestigd, hebben de monniken aanstonds pogingen aangewend om grond aan te werven, zoo dicht mogelijk bij hun klooster. Het duinenland waar ze zich gevestigd hadden, dankten ze aan de vrijgevigheid van den toenmaligen graaf van Vlaanderen Dirk van den Elzas (3). In 1129 reeds ontvingen ze nogmaals van den graaf land in de duinen — *terra dunarum* — zooveel als ze zelf oordeelden noodig te hebben voor eigen gebruik en voor hun vee (4).

In de oorkonde, waardoor Dirk hun dit land schenkt, wordt ook melding gedaan van een gift van land, die zonder twijfel in het gebied lag van het later tot stand gekomen uithof ter Hemme, te Ramscappelle (5).

(1) CD., bl. 158: " ... *concedo fratribus monachis cohabitantibus in dunis* ". (CD. = *Chronica et Cartularium monasterii de Dunis*. Brugis, Vande Castele-Werbrouck, 1864).

(2) CD., bl. 43: " ... *concedo Sancte Marie Dunarum, ... in ipsis dunis* " (1128); bl. 442. " ... *ecclesie Sancte Marie de Dunis...* " (1131); enz. — *Biekorf*, 1925, bl. 217-221.

(3) CD., bl. 158 en 361. Gedurende gansch zijn regeering, toonde graaf Dirk zich een milden weldoener van de abdij. De vereering die hij den heiligen abt van Clairvaux Bernardus toedroeg, was er zonder twijfel niet vreemd aan. Zeker ware 't belangrijk eens na te gaan de betrekkingen die bestonden tusschen Bernardus en Dirk van den Elzas. Terloops weze er ook op gewezen dat een familielid van Dirk, Albero, naderhand abt werd van Duinen. CD., bl. 6.

(4) CD., bl. 158 en 361.

(5) Eene korte beschrijving, met twee schetsen, van de hofstede zelf, zooals ze zich voordeed vóór den oorlog van 1914-18, gaf A. HEINS, in zijn artikel: *Les granges monumentales des anciennes abbayes des Dunes et de Ter Doest dans la Flandre maritime XIIIe*

Vooraleer den groei te schetsen van dit groot hof, zal het niet overbodig te zijn een woord te reppen over het natuurkundig uitzicht van die streek; dit te meer, daar Duinen ook zal medehelpen tot de omvorming ervan.

Rond het jaar 1000 is gansch de kust reeds onttrokken aan het zeewater. Door de golven en geulen kon bij hoogwater de zee nog het binnenland overstroomden. Een van die golven was de Yzermonding, de *Isera portus*, zooals die golf in 840 reeds genoemd werd (1). In 944 strekt die golf zich nog uit tot over Loo (2). Dijken werden dan ook aangelegd om het droog geworden land te beschutten. De eerste dijken worden in de bronnen der X^e eeuw vermeld (3). Natuurlijke dijken waren de duinen, die zonder twijfel reeds omstreeks 1000 bestonden en nagenoeg op de plaats waar ze nu nog staan (4). Van aan Oostduinkerke ging de duinenlijn het Oosten op. Nu nog vormt die hoogte de Zuidergrens van den Polder Lens en loopt onder Nieuwpoort tot aan Sint Joris. Daar is het dat op het einde van de XIe eeuw het land *Sandeshoved*, het latere Nieuwpoort verschijnt (5).

Ramscappelle, gelegen ten Zuiden van Nieuwpoort en Sint Joris, grenst ten Oosten aan den Yzer. Voor het

siècle, verschenen in het " *Bulletijn der maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 1905, 13e jaar, bl. 100-102. De gebouwen die dagteekenden uit de 17e eeuw, werden onder den oorlog gansch vernield. Sindsdien werden nieuwe opgericht. Deze hofstede wordt sinds de 17e eeuw de " *Groote Hemme* " genoemd, in tegenstelling met de " *Kleine Hemme* ", die in dien tijd opgericht werd binnen de landden van de oude Hemme, langs den kant van Schoorbakke.

Voor de schrijfwijze van den naam, zie K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*. Uitg. der Kon. Vl. Academie. Brugge, A. Van Poelvoorde, 1925, 5^e deel, kol. 869-871.

(1) B. GUERARD, *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin*. Paris, 1840, p. 107-108.

(2) AA.SS. Julii, V.

(3) R. BLANCHARD, *La Flandre*, Lille, Danel, 1906, p. 160.

(4) *Ibid.*, p. 161.

(5) *Ibid.*, p. 167.

eerst verschijnt die plaatnaam in een stuk van 1135. Kort te voren ontving de abdij van Sint-Niklaas te Veurne de *altaria* van Wulpen, Oostduinkerke en Ramscappelle (1).

Enkele jaren voordien had Duinen reeds land aangeworven in Ramscappelle, op den nagenoeg droogen linkeroever van den Yzer.

Een ligger, de "Nieuwe Beterdinghe" in 1709 opgemaakt, geeft de oppervlakte en de juist bepaalde ligging van het Hemmeland (2).

Het geheel (met erbij een kleine hofstede "Het Rattenest", ten Noorden tegen den Yzer, den dijk langs de Yzer en "uytlant" bij de Hemme) was 729 gemeten en 209 roeden groot.

De grenzen aangegeven op de kaart van de "Beterdinghe" zijn de volgende:

1/ ten Noorden: het noorderdeel van het zoogenaamde Hemmeleed (3).

2/ ten Oosten: de Yzer.

3/ ten Zuiden: de Kleine Beverdijkvaart (4).

4/ ten Westen: de Groote Beverdijk (5).

(1) F. V. et C. C., *Chronicon et Cartularium abbatiae Sti Nicolai Furnensis*. Brugis, Vandecasteele-Werbrouck, 1849, p. 56. — Sint-Niklaas had enkel de *minuta decima*, in deze parochiën. *Ibid.*, p. 56 et p. 70.

(2) Die ligger, die berust op het Archief van het Brugsch Seminarie werd, wat o. m. de Hemme betreft, opgemaakt door G. Spilliaert, gezworen landmeter en deelman der voormalige stede en casselrij van Veurne, op verzoek van abt Lucas de Vriese. Oudere liggers, en kaarten heeft hij geraadpleegd, zooals blijkt uit f° 51.

(3) Die waterloop, die van Schoorbakke noordwaarts vloeit, om dan bij den Yzer naar 't Zuid-Westen te zwenken, en ten slotte in den Grooten Beverdijk te loopen, draagt in de Beterdinghe den naam: *Eyeeleed* of *Eyeeleden* of nog *Eyeeleet*. Een kleine vergissing stellen we dan ook vast bij K. DE FLOU, o. c., kol. 102, waar hij deze Eyeleed identificeert met een andere Eyeleed die meer ten Zuiden ligt.

(4) In de *Beterdinghe*, de *Venepe* alias *Proostvaerdekijn*. De oude naam van deze rivier van den Yzer, *Venepe*, is nu nog bewaard voor een ander deel van deze "vaart", de *Venepevaart*.

(5) In de *Bet. Fossatum Beveryck* of *Beveryckvaart*. Nopens ligging en schrijfwijze, zie K. DE FLOU, o. c., 1^e dl., kol. 914-917 en 4^e dl., kol. 1092-1093.

Eenige partijen land binnen de grenzen, aan den Westkant gelegen, behoorden niet tot het goed van Duinen.

Gansch dit domein der Hemme — ongeveer 800 gemeten groot — is tot stand gekomen in de tijdspanne van 'n *dertigtal* jaren ($\pm 1130 - \pm 1160$). Een eerste gift aldaar is te danken aan een inwoner der streek, die monnik werd in Duinen. Enkele kleine giften volgen. In 1138 wordt dit klein domein ontzaglijk vergroot door de schenking van Bertulf's land. Van dit oogenblik af, wordt links en rechts nog wat grond bijgewonnen, ofwel door verwisselingen tegen anderen grond, ofwel door kleine giften, ofwel — en dit in hooge maat — door het droogleggen der moerassige oevers van Venepe en Yzer. In korte jaren is de Hemme geworden een uitgestrekt vast-aaneengesloten eigendom van Duinen. Nadien blijft dit goed ter Hemme nagenoeg onveranderd (1).

Een oorkonde van graaf Dirk van den Elzas in 1129 vermeldt een gift van 43 gemeten land, van wege Hugo, zoon van Reinger Tanrekin (2). Dit in ruil voor een stuk land, dat 28 gemeten groot was en geschonken werd aan Duinen door Reinger, die aldaar monnik geworden was, samen met zijn zoon Geerard (3).

Dit land, dat, zooals blijkt uit eene oorkonde van

(1) Zie de bovenvermelde *Beterdinghe* van 1709. — In 1295 treffen we nog een kleine gift aan van 25 roeden bestemd voor den armen-dienst — de *porta* — der Hemme. CD., bl. 659. De onuitgegeven oorkonden van Duinen melden geen meldenswaardige wijzigingen.

(2) CD., bl. 158 en 361.

(3) We treffen de namen *Reyngerus* en *Gerardus* aan, in de lijst der monniken — de eerste die vermeld staat — die De But geeft in zijn *Epistola in Supplementum Cronice abbatum de Dunis*, CD., bl. 26. Het *Obituarium* of *Necrologium* van de abdij, waaruit De But waarschijnlijk zijn talrijke lijsten overnam en dat — een afschrift ervan ten minste — nog in gebruik was, bij het verdwijnen van de abdij, is zoo niet verdwenen, dan toch spoorloos zoek geraakt. — Voor die 28 gemeten, moest Hugo een cijns betalen van vijf mark, wellicht aan den graaf. CD., bl. 450.

1163 (1), in het latere Hemmegoed ligt, is de eerste schenking van grond op eenigen afstand van de abdij en is ook het eerste land van Duinen in Ramscappelle.

Hetzelfde stuk van 1163 vermeldt nog andere verwisselingen, die plaats grepen ten tijde van Dirk van den Elzas.

1/ het *Adelizenland* wordt geruild voor het land van Erembald Crumming. Het Adelizenland, 40 gemeten groot was in Ramscappelle gelegen, "*citra Loth*", d. i. waarschijnlijk het leed, naderhand Hemmeleed genoemd, en werd aan Duinen geschonken in 1137 (2).

Kort nadien werd dit land verwisseld voor dit van Erembald Crumming, dat lag "*ultra et citra fossatum*" (3).

2/ Het land van Berewald Infirmus wordt geruild voor het land van Hia, Hildiardis en Slaccart (4).

3/ Ten slotte ontvangt Duinen in plaats van het land Merlebech, 12 gemeten van het land genoemd Coude-scure. Zooals blijkt uit de Bulle van Alexander III, op 7 februari 1165 geschonken, ontving Duinen gansch dit land, dat 48 gemeten groot was (5).

(1) CD., bl. 450.

(2) H. DE LAPLANE, *L'abbaye de Clairmarais*. Saint-Omer, Henry-Lemaire, 1863, p. 313. — Twee oorkonden, thans behoorend tot het Cartularium van de abdij van Clairmarais (bij Saint-Omer), werden feitelijk aan Duinen geschonken. Nopens de verhouding tusschen beide abdijen, zie *Biekorf*, 1929, t. XXXIII, bl. 36-41.

(3) CD., bl. 446. Dit stuk is niet gedateerd. Het werd gegeven na een oorkonde van 1138, uitgaande van gravin Sibilla van Vlaanderen. (In CD., bl. 442, doch ten onrechte gansch geïdentificeerd met de akte van Dirk) en vóór die van 1139, door Dirk uitgevaardigd. CD., bl. 440. In het eerste stuk wordt Crumming's gift niet vermeld, in het tweede wel.

(4) Ligging en uitgestrektheid worden niet aangeduid. Enkel wordt er vermeld dat Herret Preco dit land en een deel van den grond der *filii Maisneit* in cijnsland bezit.

(5) Ligging is niet aangeduid. Het land Merlebech werd aan Jordaan van Veurne overgemaakt. Deze voegde bij die grond nog 2 gemeten. Duinen moest hem jaarlijks 2 mark betalen. In 1214 werd die cijns afgeschaft, door dat gravin Mathildis een land van Duinen, *Arveshoec* genoemd en vier gemeten groot, aan den toenmaligen

Vóór 1138, had Duinen dus o. m. het land van Reinger Tanrekin en het Adelizenland aangeworven, op het grondgebied van Ramscappelle. Gedurende dit jaar zou de groote schenking plaats grijpen. In den loop van dit zelfde jaar waarschijnlijk, werden de landerijen, die Duinen bezat in Ruholt, en minstens 350 gemeten groot waren, overgemaakt aan de pas gestichte abdij van Clairmarais (1). Dit groot verlies moest vergoed worden.

Sibilla, gravin van Vlaanderen, in afwezigheid van graaf Dirk, weerhouden in het heilig Land, vermaakt aan Duinen het land, dat vroeger toebehoorde aan Bertulf, den beruchten proost van Sint-Donaas te Brugge, en te Ramscappelle gelegen was. Die gift wordt gedaan met toelating van den Kastelein van Sint-Winoxbergen, Gijselbrecht (2), die aan Duinen afstaat alles wat hem daar toebehoorde, en ook toelaat dat zijn onderhoorigen hun grond aan de abdij schenken, in geval de monniken het aanvragen. Ook het land dat rondom op het water gewonnen wordt, zal Duinen toebehooren (3).

De grenzen van dit land worden aangeduid: "*..... a fossato, qui [sic] dicitur comitis usque ad aquam, que dicitur Isera, et a terra Broburgensis ecclesie usque ad fossatum, quod a Isera usque Furnis extenditur*".

Het *fossatum*, loopende van den Yzer naar Veurne toe is wel de Venepe, zooals duidelijk blijkt uit een oorkonde van 1163, waar dezelfde grenzen aangegeven worden en het woord "*Venepam*" in de plaats van

rechthebber Tristan schonk. CD., bl. 491-492. Op de buitenzijde van de bovenvermelde akte van 1163 leest men: *Nam census duarum marcarum redemit dominus Petrus, abbas noster, sicut testatur carta Mathildis regine, comitisse Flandrie, a Tristano de Hem, qui postea mansit apud Novum Portum.*

De pauzelijke Bulle, CD., bl. 260-261, is nog bewaard en draagt de vermelde dagteekening.

(1) *Bieckorf*, 1927, t. XXXIII, bl. 36-41.

(2) Behoorde tot Bertulf's familie. F. L. GANSHOF, *Note sur les évènements de 1127 en Flandre*. — AuEm. 1924, t. LXVII, p. 100.

(3) CD. bl., 432 en 440.

“*fossatum, quod....*” staat. De Zuidergrens is dus de Veneppe, of de nu genaamde Kleine Beverdijkvaart.

Ten Oosten grenst dit land aan den Yzer.

Ten Westen, tegenover den Yzer, ligt het *fossatum, qui dicitur comitis*. Die gracht en dijk, die we onder dien naam of onder de benaming *dicus comitis* of *le dic le conte* in enkele teksten van af 1138 tot 1272 terugvinden, binnen het gebied van Ramscappelle (1), is waarschijnlijk het *fossatum Beveryck* van de Beterdinghe van 1709, de huidige Beverdijk. Een oorkonde van 1229 (2) stelt vast dat vroeger de schepenen en *maiores* van Veurne-Ambacht, de toelating van Duinen verkregen, in het Hemmeland van de abdij, een gracht te graven van af het *Bevericslues*. Het Hemmeland grensde dus aan die sluis en aan den Beveric of Beverdijk zelf in 1229. Van af 1138 tot 1229 wordt in de oorkonden van Duinen geen melding gemaakt van land verworven aan het *fossatum comitis*. Beverdijk en 's Gravendijk duiden dus denzelfden dijk aan. Deze identificatie wordt nog bekrachtigd door de volgende beschouwing. De naam *fossatum comitis* is misschien te wijten aan het feit dat het aangrenzend land, het land van Bertulfus, gedurende een tiental jaren eigen goed was van den graaf van Vlaanderen, dus 's Graven goed (3).

Ten slotte grenst Bertulf's land ten Noorden aan het *terra Broburgensis ecclesie*. Reeds in 1112 ontving de O.L.V. abdij van Burburg land bij den Yzer, op het grondgebied van Nieuwpoort, namelijk de *nova terra nomine Sandeshove, que per iactum maris iam crevit* (4). In 1272 grensde

(1) K. DE FLOU, *o. c.*, bd. IV, col. 877-878.

(2) CD., bl. 250-251.

(3) Beneden stellen we dit vast. — Iets in dien aard treffen we aan bij K. DE FLOU, *o. c.*, bd. IV, col. 881-882. Watervliet, in Zeeuwsch Vlaanderen, werd na de overstroming van 1378, als onbeheerd land, grafelijk domein en heette alsdan 's Graven goed.

(4) *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, éd. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN. Bruxelles, Goemaere, 1901, p. 142.

Burburg's land aan Duinen's land. Doch bepaalde grens wordt ook daar niet opgegeven (1).

Dit uitgestrekt land, het eerste groot domein van Duinen, behoorde vroeger toe aan den proost Bertulf van Brugge en aan Gyselbrecht, den Kastelein van Sint-Winoxbergen. Dit goed werd evenals de andere bezittingen van de familie der Erebalden verbeurd verklaard in 1127, toen graaf Karel de Goede als slachtoffer viel van leden van die familie. De Erebalden die oorspronkelijk waren van Veurne, waren dus eigenaars van een groot domein op Ramscappelle. Of dit nu overgeërfd goed was, of vreemd goed, dat die familie van zoogenaamde *ministeriales* onlangs aangeworven of ontvreemd had, laten we hier in het midden (2).

In 1139 wordt die zoo belangrijke aanwinst door graaf Dirk, uit Palestina teruggekeerd, bekrachtigd (3).

Die gift van graaf Dirk schijnt niet volkomen geweest te zijn. De abdij moest wellicht een cijns betalen. In 1187 immers wordt door graaf Filips van den Elzas, in overeenkomst met zijn gemalin Mathildis en zijn broeder Geerard, alsdan proost van Sint-Donaas te Brugge, de cijns opgeheven die 324 gemeten in Veurne-Ambacht belastte. Die grond van Duinen lag in de streek van den Yzer, *versus Isaram*. De cijns bestond in 54 mark en 53 schapen, en werd afgekocht, blijkens een nota op den rug van de oorkonde — voor 800 pond. Zou hier het land van Bertulf niet bedoeld zijn, zooveel te meer dat ook de proost en het kapittel van Sint-Donaas te

(1) *Ibid.*, p. 162-163. „ *dusque a le hom ke cil des Dunes tienent et ont useit...* „ en „ *dusques au dic ke on apele le dic le conte u cil des Dunes orent jadis une maison de denz le dic devers le terre* „.

(2) Cfr. H. PIRENNE, *Histoire du meurtre de Charles le Bon, comte de Flandre (1127-1128)*. Paris. 1891. F. L. GANSHOF, o. c.

(3) CD., bl. 440. Beide akten, die van Sibilla ook, werden geacteerd te Veurne, in tegenwoordigheid van de hoogste geestelijke en wereldlijke dignitarissen van het graafschap. Ook Samson, aartsbisschop van Reims, en Milo, bisschop van Tereburg, bekrachtigen in 1153 die belangrijke grafelijke gift. CD., bl. 447 en 448.

Brugge allerlei rechten hadden op dit land, rechten die overigens ook in dit zelfde jaar opgeheven werden (1)?

Dat de monniken van Duinen aanstonds de hand aan 't werk sloegen, het land goed bewerkten, ja land veroverden op het water, bewijst een oorkonde van den bisschop van Terenburg, enkele jaren nadien uitgevaardigd. Een stuk land, waarschijnlijk langs de Venepe, wordt er *Sudtpolra* of zuidpolder genoemd. Ook hebben de monniken reeds land veroverd langs den Yzer, " *quasi de corde maris, magnis impensis et laboribus* " (2).

In 1158 wordt een land, bij den Yzer gelegen, en gebruikt door Duinen mits een jaarlijksche cijns van 5 pond aan Simon van Haverskerke te betalen, eigendom van de abdij. Duinen betaalde 30 marken aan Simon's leenheer Willem van Yper (3). Op den rug van deze oorkonde wordt vermeld dat dit land tot het Hemmegoed behoorde (4).

Philips van den Elzas bekrachtigt in 1163 benevens een reeks giften gedaan onder de regeering van zijn vader, enkele andere, die we bondig aanduiden (5).

1/ land eerst in leen gehouden door Folcramnus Waldach en zijn zonen.

2/ een stuk land, ongeveer 3 gemeten groot, aan weerszijden van de Venepe, " *citra et ultra scusam* ", deel

(1) CD., bl. 354-355. Was het land van Bertulf soms eigendom van Sint-Donaas, en mogen we vermoeden dat de proost gedurende het waarnemen van zijn ambt een deel ervan vervreemde ten voordeele van zijn familielid, kastelein Gijselbrecht? Dergelijke vervreemdingen worden hem klaar aangewreven door Galbertus. Cfr. H. PIRENNE, *o. c.*, bl. 91, nota 3.

(2) CD., bl. 443. Dit stuk ongedateerd is waarschijnlijk in 1142 uitgevaardigd. Het handelt in 't bijzonder over de tiendenheffing. Daarover beneden.

(3) Over Willem van Yper, zie J.-J. DE SMET, *Notice sur Guillaume d'Ypres*. — Mém. Acad. 1842, t. XV, 30 pp.

(4) CD., bl. 449.

(5) CD., bl. 450. — Boven vermeldden we de giften onder Dirk's bestuur gedaan.

uitmakend van het leen van Lambrecht Luscus en gezellen.

3/ 52 gemeten, behoorend tot het leengoed van Folcramnus, zoon van Bovet (1).

4/ ten slotte 30 gemeten, die de zonen van Livild ontvangen hadden van den proost Robert van Péronne.

Kortom nog ten minste 85 gemeten worden gevoegd bij de Hemmegeoderen.

Een pauzelijke bulle van Alexander III, 7 februari 1165 gedateerd, geeft een overzicht van de bezittingen der abdij (2). Dit overzicht is niet zeer nauwkeurig, zooals het meer gebeurt in dergelijke akten (3). Toch vinden we er de meeste schenkingen, soms met ligging en grootte, vermeld.

Een geschil met het kapittel van Sint Walburgis te Veurne nopens een stuk land, wordt in 1168 opgelost: Duinen behoudt het land, doch schenkt eenmaal 3 mark en jaarlijks een cijns van 3 *lodi* (4).

Belangrijk is de oorkonde van Philips van den Elzas, gedateerd 22 Maart 1184. Na den volledigen tolvrijdom van Duinen's bezittingen in de kastelnij van Veurne bekrachtigd te hebben, somt de graaf de bezittingen op en vermeldt er de uitgestrektheid van (5). Het goed ter "*Hem*" (voor de eerste maal genoemd in een oorkonde) overtreft in uitgestrektheid de andere uthoven van de streek. Het beslaat immers 758 *mensurae* (6). In algemeene bekrachtigingsakten van Duinen van wege graaf

(1) Voor dit land moet Duinen een cijns van 2 marken (voor 12 gemeten) en 10 pond (voor de overige 40 gemeten) betalen.

(2) CD., bl. 260-261.

(3) E. DE MOREAU, S. J. *L'abbaye de Villers en Brabant*. Bruxelles, A. De Wit, 1909, p. 19. — Een gift, niet elders vermeld, wordt er opgegeven, t. w. het land van de zonen van Guitoga, 22 gemeten groot.

(4) CD., bl. 457.

(5) CD., bl. 166-167.

(6) De Allaertshuizen te Wulpen tellen 402 m., Bogaerde en Moer 356 m.

Boudewijn IX, in 1197 (1), en van wege Paus Innocentius III, op 21 Mei 1199 (2), wordt de *grangia de Hem* — voor 't eerst als *grangia* vermeld — benevens de andere goederen genoemd. In een dergelijke akt, in 1246, van gravin Margareta van Vlaanderen wordt de uitgestrektheid aangegeven : ongeveer 780 *mensurae* (3).

Onder abt Niklaas van Belle (1232-1253), werd de *grangia*, de groote schuur en bijgebouwen, der Hemmeschooner en rijker dan te voren heropgericht (4).

Na dit overzicht is het niet van belang ontbloot, na te gaan welke verplichtingen Duinen had tegenover den tiendheffer van Ramscappelle.

Tiendheffer van Ramscappelle, sinds 1114, was het kapittel van Sint-Walburga te Veurne (5), begiftigd door graaf Boudewijn VII van Vlaanderen. Duinen echter, zooals de andere Cisterciënzerabdijen, was bevoorrecht. Paus Paschalis II had in 1100 aan de orde het privilegium geschonken van volledige tiendvrijheid, zoowel op de *novalis*, nieuw-ontgonnen als op reeds bewerkte grond (6). Dit voorrecht, eigen aan de orde, spijs herhaald aandringen en bedreigen der Pauzen, onophoudelijk miskend, zou ten slotte met het IVe Concilie van Lateranen, in 1215 afgeschaft worden (7).

Kort na de aansluiting van Duinen bij de hervorming van Citeaux (1138), in 1142 wordt reeds getornd aan de

(1) CD., bl. 174-175.

(2) CD., bl. 265-268.

(3) CD., bl. 200-202. Er bij wordt genoemd het *Adelisen lant*, ongeveer 80 m. groot. Het Adelisen lant was reeds in 1137 aan Duinen geschonken en besloeg aldan 40 m. Verwisseld voor een ander land, is het dus gedurende de XIIIe eeuw wederom aan Duinen geschonken geweest. Zie boven, bl. 5-6. — De Allaertshuizen telden ongeveer 700 m., Bogaerde, Moer en Voormoer samen ongeveer 1200 m.

(4) CD., bl. 9. — Als *grangia* voor het eerst vermeld in 1199. CD., bl. 266.

(5) MIRÆUS, *Op. dipl.*, III, p. 33. — AnEm. 1862-63, p. 99.

(6) JAFFÉ, *Regesta*, n° 5842.

(7) MANSI, *Sacrosancta Concilia*, t. XIII, col. 991.

tiendenvrijheid der Hemmebezittingen (1). Bepaalde deelen zijn volstrekt niet tiendvrij. Ofwel blijft aan Duinen enkel de " *tercia garba* " van de tiende, ofwel *duae garbae*, ofwel de helft, dit naar gelang de grond vroeger of onlangs bewerkt werd (2). Enkel moet Duinen geen tienden betalen voor het vee, tenzij het gekweekt wordt op grond die vroeger tienden op het vee schuldig was (3).

Die schikkingen getroffen met goedkeuring van den bisschop van Terenburg, Milo, werden door de Duinenmonniken waarschijnlijk een tijd lang geduld. Want eerst in 1160 teekent Paus Alexander III protest aan tegen het feit dat Duinen verplicht wordt tienden te betalen (4). Kort nadien (5), richt zich Alexander III rechtstreeks tot de Kanunniken van Sint Walburgis, daar ze de tienden heffen op het veevoeder en daarbij Duinen's monniken lastig vallen (6). Dat het kapittel van Veurne moeilijk Duinen's voorrecht kon aanvaarden, bewijzen de hernieuwde tusschenkomst van Alexander III, in 1165 (7), van Clemens III, in 1188 (8), van Innocentius III, in 1199 en 1200 (9). Gedurig, zooals blijkt uit de bulle

(1) CD., bl. 443. Zie boven, bl. 9.

(2) De grond gewonnen langs de Venepe en langs den Yzer, dit laatste omdat de monniken hem *quasi de corde maris magnis impensis et laboribus extraxerunt*, is bevoordeeligd.

(3) Ook wordt bepaald dat in geval vreemden Duinen's land bewerken, of dat de abdij land vervreemdt, Sint Walburgis zich het tiendrecht wederom toeëigenen mag. — In de duinen waar de abdij gesticht werd, zijn vruchten en vee tiendvrij.

(4) CD., bl. 262.

(5) CD., bl. 269. Het stuk is niet gedateerd, doch werd uitgevaardigd tusschen October 1163 en April 1165.

(6) Ook gericht tot den abt van Sint-Winoxbergen, die tiendeheffer was te Synthe, waar Duinen goed bezat.

(7) CD., bl. 263-261.

(8) CD., bl. 262. — Ook in een ander stuk, ongedateerd (dus 1187-1191). CD., bl. 263.

(9) CD., bl. 265-268. — CD., bl. 129.

van 1200, werden den monniken om dit voorrecht moeilijkheden aangedaan (1).

In 1205 komt men tot een nieuwe overeenkomst (2). Dit om de vrede tusschen beide partijen te bewaren en de hangende moeilijkheden te slechten. Dit verdrag is nadeeliger voor Duinen dan dit van 1142. Is er een klein deel langs den Yzer tiendvrij, voor het overige is Duinen ofwel de volle tiende (9 *garbae* op 100), ofwel 6 *garbae* op 100, ofwel de helft der tiende schuldig (3). Over het vee wordt niet gerept.

Tien jaar later, in 1215, werd, zooals boven aange-toond, het voorrecht van de Cistercierabdiijen afgeschafft.

In 't kort samengevat mogen we besluiten dat Duinen van vroeg af en voor de reeds te voren bebouwde landen en voor de zoogen. *novalis* van de Hemme nooit gansch tiendvrij geweest is.

J. DE CUYPER.

(1) "*tam de frequentibus iniuriis quam de ipso cotidiano defectu iustitie conquereutes*".

(2) CD., bl. 352.

(3) Voor het land ten Westen van de *fossatum Comitum* (= Beverdijk), de volle tiende; voor het land ten Oosten (het grootste deel der Hemmelanden), 6 op 100: geen tiende voor het land langs den Yzer (uitgenomen voor een stuk grond bij het land van Burburg); de halve tiende voor het land langs de Venepe.